

СТАНОВИЩЕ

ОТ: фондация „Български институт за правни инициативи“ и сдружение „Център за изследване на демокрацията“

ОТНОСНО: Проект на Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс, публикуван за обществени консултации на 05.12.2022 г.

Настоящото становище отразява мнението на фондация „Български институт за правни инициативи“ и сдружение „Център за изследване на демокрацията“, по отношение на проекта на *Закон за изменение и допълнение на Наказателно-процесуалния кодекс*, публикуван за обществени консултации на 05.12.2022 г. Предложените текстове за законови промени имат потенциал да регулират обществените отношения, свързани със защитата на правата на пострадалите от престъпления, в очакваната от българското общество посока. Те отговарят и на регистрираната от българската юриспруденция нужда от повишаване на ефективността на инструментите за участие на пострадалите лица в наказателния процес. Проектът за законови промени отразява и необходимостта от реформи в Наказателно-процесуалния кодекс на Република България за преодоляване на негативната тенденция за все повече констатации в десетки осъдителни решения на Европейския съд по правата на човека, посочващи неефективността на наказателното разследване на престъпления и системното нарушаване на фундаментални права по Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи. По тези причини изразяваме своята подкрепа към представените за обществено обсъждане текстове, като едновременно с това предлагаме на Вашето внимание коментари и предложения по следните части:

По отношение на предложенията за въвеждането на фигурата на ощетеното юридическо лице.

Предложеното в законопроекта разширяване на правосубектността на юридическите лица в наказателния процес отразява устойчива тенденция в европейската пеналистика, чиято очевидна цел е по-ефективното упражняване на правата на пострадалите и в крайна сметка – разширяване на правата на гражданите в наказателния процес.

По отношение на разширяването на процесуалните права на лицето, направило съобщение за извършено престъпление

Създаването на Глава девет „а“ в част първа „Общи правила“ НПК, която дава на лицата, които правят съобщение за извършено престъпление, сходни права с тези, на пострадалите от престъпление лица, са още една стъпка в посока на по-широкото гражданско участие в наказателното производство и следва да бъдат възприети от българския законодател. Авторите на законопроекта правилно приемат подход, при който правата за лицата, които подават съобщение, могат да възникват единствено в случаите, когато кумулативно не са налице нито пострадало от престъпление лице, нито негови наследници, нито конкретно ощетено юридическо лице. Поради това не може да се очаква, че предложеното нововъведение ще доведе до злоупотреби с правата, които получава тази, де факто, нова фигура в българското наказателно производство. Вместо това посочените предложения за изменения следва да бъдат разглеждани като инструмент срещу системното negliжиране през годините от българското обвинението на някои специфични престъпления, при които сезирането не може да се осъществи от пострадали (длъжностни и документални престъпления, престъпления против правосъдието и др.), които престъпления обаче, силно засягат обществения интерес. В този контекст предложените текстове може да се оценят и като мярка със значителен антикорупционен потенциал.

С оглед възможните бъдещи казуси, които биха възникнали с въвеждането на Глава девет „а“, намираме за полезно да се даде възможност и на юридически лица с нестопанска цел да се конституират като лице, направило съобщение за престъпление (както го допуска, например испанското законодателство) и да се ползва с всички следващи от това права в досъдебното производство. Мотив за подобно предложение е, че именно юридическите лица с нестопанска цел са субектите с най-активна гражданска позиция в редица обществени сфери (борба с корупцията, икономически измами, екологични нарушения, защита на потребителите), в които или е трудно да се разграничи конкретен пострадал от престъплението, и/или пострадалият не може (или не смее) да защити своите законни интереси, поради фактическа или правна зависимост от извършителя.

Във връзка с предстоящото и вече много закъсняло транспониране на *Директива (ЕС) 2019/1937*, манифестирано към момента единствено чрез проект за *Закон за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения*, намираме за важно предложените промени в НПК изрично да предвидят че със същите права, като лицата, направили съобщение за извършено престъпление, се ползват и лицата, които са подали сигнали по процедурите предвидени в Директивата (ерго, в бъдещия Закон за защита на лицата, подаващи сигнали или публично оповестяващи информация за нарушения), когато в сигнала се съдържат данни за престъпления, независимо дали сигналът е подаден чрез канали за вътрешно или външно подаване.

По отношение на създаването на механизъм за съдебен контрол на постановленията за отказ за образуване на наказателно производство

Въвеждането на възможността за съдебен контрол на решенията на прокурора за отказ да образува разследване е належаща мярка за повишаване на гаранциите за защита на правата на гражданите в наказателния процес. Без да бъдат панацея, предложените промени в НПК

създават предпоставки за преодоляване на съществен принципен дефицит в наказателното производство в България, а именно – липсата на реална възможност за контрол на прокурорските откази, извън вътрешно-йерархичния такъв. Следва да се има предвид и фактът, че към момента България е и сред много малкото страни в Европа, където подобен механизъм, овластяващ реално гражданите срещу немотивиран отказ на прокурор за образуване на производство за престъпление от общ характер, не съществува.

По отношение на механизма за търсене на отговорност на главния прокурор

Смятаме, че предложената в проекта за изменение на НПК процедура за независимо разследване и наказателно преследване на главния прокурор и неговите заместници, когато има наличие на законен повод по чл. 208 НПК или в случаите на чл. 212, ал. 2 НПК, за балансирана и приложима в рамките на Конституцията на Република България. Създаденият механизъм за образуване и разпределяне на преписката по сигнал срещу престъпление, извършено от главния прокурор или негов заместник, отговаря на препоръките, изразени в международните партньорства на Република България, в които изпъква условието, разследването срещу главния прокурор да се прави от структури извън оглавяваната от него йерархия. Последното е належащо поради факта, че съгласно законовото и фактическо състояние на съдебната власт в България нито един прокурор не разполага и не би могъл да разполага с функционални гаранции за независими действия срещу главния си прокурор. В този контекст логично е предвиденото в проектозакона ангажиране с процедурата на наказателната колегия на Върховния касационен съд и Висшия съдебен съвет. Отново в същият дух на задължителна част от механизма е предвиденото временно отстраняване на главния прокурор за периода, в който тече разследването срещу него.